

STATUS AND TRENDS OF VOCATIONAL EDUCATION IN COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Vasil Iv. Vasilev

ABSTRACT: The modernization of vocational education in European countries is based on normative legislative acts defined by the Bologna (Higher Education) and Copenhagen (secondary and elementary education) processes.

KEY WORDS: European Credit Transfer and Accumulation System, the European Qualifications Framework

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-130/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

През последните десетилетия убедеността, че професионалното образование и обучение (ПОО) е ключов фактор за устойчивото социално-икономическо развитие в Европа, нараства. Европейските инициативи в отговор на бързите промени в икономиката и обществото изискват перманентно подобряване на системите за професионално образование и обучение и модернизация на базата, така че тези системи да допринесат за увеличаване на заетостта и социалната интеграция, да дадат възможност на всеки за учене през целия живот и да улеснят достъпа до повишаване на квалификацията, в съответствие с нуждите на обществото и пазара на труда.

Модернизирането на професионалното образование в европейските страни се основава на нормативно законодателни актове, определени от процесите в Болоня (в областта на висшето образование) и Копенхаген (в средното и началното образование). Те са насочени към уеднаквяване на европейските системи за висше, средно и професионално образование, което ще позволи на гражданите на Европа свободно да избират образователни институции, работа, сфера на дейност и държава. Тези процеси са насочени към създаването на интегрирана общоевропейска система за професионално образование. Тя ще се занимава с проблемите на качеството на образованието, стандартите за качество и процесите на сертифициране (акредитация). Качеството на образованието се превръща във важна държавна политика в света и основна насока на международната образователна политика на ЮНЕСКО, ООН и Европейския съюз.

Съвместна декларация на европейските министри на образованието през 1999 г. в Болоня разглежда изграждането на европейското висше образование, чрез следните мерки:

- приета е системата за лесно разбираеми и съпоставими степени на образование, за да се гарантират възможности за заетост на гражданите във всяка европейска държава;
- въвеждането на **Европейската система за трансфер и натрупване на кредити** (*European Credit Transfer and Accumulation System*), известна със съкращението **ECTS** по нейното предишно име на английски език *European Credit Transfer System*, е общоевропейска система за отчитане на учебната работа на студентите при усвояването на образователна програма или курс. пререгистрация от една образователна институция на дисциплини, предавани в друга образователна институция;
- насърчаване на мобилността на студентите и осигуряване на достъп до образование и практическо обучение;
- сътрудничество в разработването на съпоставими критерии за оценка на знания и методологии, съвместни програми за обучение и др.

Създадена е **Европейска мрежа на организациите за осигуряване на качество (ENQA)** в областта на висшето образование. Европейската асоциация за осигуряване на качеството във висшето образование (ENQA) е организация, която представлява организации за осигуряване на качеството от държавите членки на Европейското пространство за висше образование. ENQA насърчава европейското сътрудничество в областта на осигуряване на качеството на висшето образование и разпространява информация и експертен опит сред своите членове и заинтересовани страни, развива и споделя добри практики.

Основната цел на Конвенцията от Саламанка е институциите за висше образование да формулират по най-лесно разбираемия начин своите цели и намерения, главните принципи, основните изисквания и някои от трудностите, които трябва да се преодолеят по пътя към Европейската Зона за Висше Образование. Европейските университети показаха, че искат да оформят своето собствено бъдеще в новия европейски контекст. Те ясно изразиха своето желание, да приемат предизвикателството на Сорбонската/Болонската декларация и да бъдат проактивни в процеса на създаване до 2010 г. на Европейската Зона за Висше Образование. Този документ – също основа за Посланието от Саламанка към европейските министри на образованието, когато те се срещнат в Прага на 18-19 май, 2001 г. – съдържа основните резултати от работата на дванадесет групи, които по време на Конвенцията обсъждаха шест ключови теми, изведени от Болонската Декларация от юни, 1999г.

- ✓ Свобода с отговорност: упълномощаване на университетите.
- ✓ Годност за работа на европейския пазар на труда.
- ✓ Мобилността в областта на европейското висше образование.
- ✓ Съвместимост: обща, но гъвкава квалификационна рамка.
- ✓ Гарантиране на качеството и удостоверяване на качеството.
- ✓ Конкурентноспособност у дома и навън.

Под наслова „**Качество, Справедливост и Ефективност на висшето образование**“, 27-28 юни 2007 г. в Атина, се проведе среща на министрите на образованието на държавите-членки и страните партньори от **Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР)**. Първият документ представлява обобщение на дискутираните проблеми от страна на председателстващия срещата. Той представя се дискутират превръщането на висшето образование в по-всеобхватно и по-качествено. Нужни са реформи в следните шест области:

- ✓ подобряване на финансирането;
- ✓ справедлива достъпност до висше образование;
- ✓ ясна представа какво учат студентите;
- ✓ насърчаване на разнообразието;
- ✓ стимулиране на изследванията и иновациите;
- ✓ разработване на ефективна политика за нарастващата миграция и интернационализация.

Декларация за развитие на сътрудничеството в областта на основното и средно професионално образование в Европа е приет в Копенхаген на 30 ноември, 2002 г.

На 12 ноември 2002 г. Съветът одобри резолюция за насърчаване на засиленото европейско сътрудничество в областта на професионалното образование и обучение. Впоследствие тази резолюция послужи като основа за декларацията, приета от министрите, отговарящи за професионалното образование и обучение в държавите членки на ЕС, и страните кандидатки за присъединяване, както и от Комисията и от европейските социални партньори, по време на срещата в Копенхаген на 29—30 ноември 2002 г., като стратегия за подобряване на постиженията, качеството и привлекателността на ПОО, често посочвана като „Копенхагенски процес“.

Основните цели на процеса от Копенхаген са повишаване на качеството и привлекателността на професионалното образование, развитието на мобилността на студенти и възпитаници на учебни заведения за професионално обучение, като се гарантира равностойност и взаимно признаване на документи за образование. Особеността на Копенхагенския процес е, че всички нововъведения в професионалното образование се осъществяват с участието на социални партньори (работодатели) и представители. Декларацията от Копенхаген определя приоритетите и стратегиите на този процес, а именно: развитието на взаимно доверие; осигуряване на видимост и признаване на компетенциите и квалификациите за повишаване на

професионалната квалификация за повишаване на мобилността на гражданите; достъп до учене през целия живот.

Две години след подписването на декларацията от Копенхаген беше прието решение за обучение през целия живот; принципите за признаване на неформалното и спонтанно учене, общата рамка за осигуряване на качествено професионално образование и обучение Europass (Европас) която е създадена с решение на Европейския парламент и Съвета на Европа. Включва 5 документа, които улесняват мобилността и осигуряват прозрачност и съпоставимост на компетенции и квалификации в ЕС:

❖ **Europass автобиография (CV)** е най-широко използваният от петте документа. Преди появата му, форматът и съдържанието на автобиографиите, използвани в страните членки на ЕС и в Европейското икономическо пространство се различаваха чувствително, а на места изобщо нямаше утвърден официален формат. Единен, утвърден и общоприет стандарт намалява времето за изготвяне и поддържане на актуалността на автобиографията и обработването на този вид документи, особено в организации и ситуации, в които това се прави често или в големи мащаби. В момента Europass автобиография (CV) може да се изтегли като формуляр на различните езици на ЕС или да бъде попълнена онлайн за автоматично генериране на документа, който по-късно може да бъде свален като файл и то във формат, който позволява същият файл да бъде по-късно зареден в инструмента за корекции и допълване.

❖ **Europass езиков паспорт** е вторият документ, който може да се попълва индивидуално. Това става чрез самооценка на базата на Общата европейска езикова референтна рамка. Паспортът съдържа информация за нивото на владене на съответния език в различен контекст – писане, четене и разбиране, устно общуване..

❖ **Europass приложение към сертификат** е документ, който се издава на притежателите на сертификат за професионално образование или обучение. Той е добавка към сертификата не го замества, но дава допълнителна информация, полезна най-вече за работодатели и други институции извън страната, в която е издаден оригиналният сертификат. Приложението се издава от сертифициращата организация (най-често това е обучаващата организация).

❖ **Europass приложение към диплома** се издава от само от висше учебно заведение като добавка към диплома за висше образование. Приложението не замества оригиналната диплома и не дава право на автоматично признаване.

❖ **Europass мобилност** е документ, който се издава за всеки организиран период на обучение, стаж или друг вид дейност, свързана с придобиване на опит и умения в друга европейска държава. Издава се от изпращащата и приемащата организации..

На среща на министрите, отоварящи за ПОО в Маастрихт през декември 2004 г. е прието Комюнике за бъдещите приоритети на нарасналото европейско сътрудничество в областта на професионалното образование и обучение – модернизирани на системите на ПОО, с цел Европа да стане най-конкурентната икономика, и предлагане на всички европейци, независимо дали са млади хора, възрастни работници, безработни или хора в неравностойно положение, на квалификации и компетенции, необходими за пълното им интегриране в развиващото се общество, базирано на знанието, спомагащо за възникването и предлагането на по-добри работни места. Те се споразумяха да дадат приоритет на разработването и прилагането на **ЕСVET (Европейска система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение)**. Това беше потвърдено от същата група в Комюникето от Хелзинки (2006 г.), което приканва към по-нататъшно разработване на общи европейски инструменти.

Целта на (ЕСVET) е:

- да улеснява хората при признаването на свързани с работата умения и знания, придобити в различни системи и държави, така че те да се причисляват към професионалните им квалификации;
- да направи по-привлекателна мобилността между различни държави и условия за учене;
- да се подобри съвместимостта между различните съществуващи системи за професионално образование и обучение в Европа и предлаганите от тях квалификации;
- да се повиши пригодността за заетост на завършилите професионално образование и обучение и увереността на работодателите, че всяка квалификация в рамките на ПОО изисква специфични умения и знания.

От ноември 2006 г. до март 2007г. в Европейската комисия стартира процес на консултации в Европа относно **„Европейска система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ЕСVET)“**. Този документ се базира на работата на експертна група, създадена през 2003 г. и включваща представители на всички основни сфери на образование и обучение (общо за възрастни, професионално, висше образование и обучение), както и представители на публични власти, сектори, социални партньори и **CEDEFOP (Европейският център за развитие на професионалното обучение)**.

Работата на CEDEFOP е да:

- помага на младите хора да преминат от образователната система към трудовия пазар;
- помага на преждевременно напусналите училище да се върнат към образование и обучение;
- помага на безработни или частично заети възрастни отново да започнат да учат и да променят насоката на професионалното си развитие;
- предоставя на службите за професионално ориентиране и консултации данни на европейско равнище;
- помага на гражданите на ЕС да получават признаване на своите квалификации в различни страни и системи;
- помага на страните от ЕС да подобрят предлагането на чиракуване като форма на обучение;
- помага на създателите на политики на европейско, национално и регионално равнище да вземат информирани решения относно предоставянето на професионално образование и обучение.

Началото на развитието на **Европейската квалификационна рамка(ЕКР)** е положено през 2004 г. в отговор на молби, отправени от страните членки, социалните партньори и други заинтересовани лица за разработването на обща база за съпоставка, с цел повишаване на прозрачността на квалификациите.

През втората половина на 2005 г. Европейската комисия инициира широко обсъждане на проекта за **Европейска квалификационна рамка (ЕКР)**. Тя представлява обща европейска референтна система, която да обвърже националните квалификационни системи и рамки на отделните страни. На практика, тя ще функционира като инструмент за съпоставка и ще улесни разбирането на квалификациите. Това ще подпомогне учащите и трудово ангажираните лица, които желаят да се преместят в друга държава, да сменят работното си място или да се прехвърлят в друга образователна институция в родната си страна [5,8].

В подкрепа на прозрачността и преносимостта на квалификациите, както и на обучението през целия живот, Комисията, със съдействието на експертна група по ЕКР, разработи проект, предлагайки 8-степенна рамка, основаваща се на резултатите от обучението. Комисията публикува този проект за целите на провеждане на консултации на територията на цяла Европа.

Получената в хода на консултациите обратна информация демонстрира широката подкрепа на заинтересованите страни в Европа за предложението, като същевременно бяха отправени молби за редица пояснения и усилия за неговото опростяване. В отговор на това, Комисията измени предложението, използвайки съдействието на експерти от всички 32 участващи страни, както и на европейските социални партньори. На 6-ти септември 2006 г., Комисията прие изменения текст под формата на предложение. През 2007 г. Европейският парламент и Съвета успешно приключиха преговорите по предложението, което доведе до официалното приемане на **ЕКР (Европейска квалификационна рамка)** през м. февруари 2008г.

Препоръката влезе официално в сила през м. април 2008 г. В нея, 2010 г. се определя като препоръчителна целева дата за страните, желаещи да приведат своите национални квалификационни системи към ЕКР, а 2012 г. - като срок за включване на препратка към съответното ниво на ЕКР при издаването на сертификати за придобити квалификации.

ЕКР ще обедини националните квалификационни рамки на различни страни около обща европейска съпоставителна основа – осемте референтни нива. Те обхващат пълния диапазон квалификации – от основно ниво (ниво 1, например удостоверения за завършен клас или етап от училищното образование) до напреднали нива (ниво 8, например образователна и научна

степен доктор). Като инструмент за насърчаване на ученето през целия живот, ЕКР включва всички квалификационни нива, придобити в рамките на общото, професионалното, както и академичното образование и ученето. В допълнение, ЕКР включва и квалификации, придобити в рамките на първоначалното и продължаващото образование и обучение.

Осемте референтни нива са описани посредством резултати от обучението. ЕКР отчита, че системите за образование и обучение в Европа са изключително многообразни, което налага необходимост от пренасочване на акцента към резултатите от обучението за целите на създаване на възможности за съпоставки и сътрудничество между страните и институциите.

ЕКР е изцяло съвместима с квалификационната рамка за висше образование, разработена в рамките на Болонския процес. По-конкретно, съществува съответствие между характеристиките на нива 5-8 на ЕКР и характеристиките на квалификационната рамка за висшето образование, договорени в рамките на Болонския процес. Независимо от това, формулирането на характеристиките на различните нива на ЕКР се отличава от характеристиките на нивата от Болоня, разработени специално за нуждите на висшето образование, тъй като в качеството си на рамка за обучение през целия живот ЕКР включва и професионалното образование и обучение.

ЕВРОПЕЙСКАТА КВАЛИФИКАЦИОННА РАМКА. НИВА НА ЕКР

Концепция и ниво	Знания	Умения	Компетенции
Концепции	В ЕКР знанията се описват като теоретични и/или практически	В ЕКР уменията се описват като познавателни (използване на логическо, интуитивно и творческо мислене) и практики (базирани на сръчност и използване на методи, материали и инструменти).	В ЕКР компетенциите се описват чрез отговорност и самостоятелност
Ниво 1	Основни общи знания	Основни умения, необходими за изпълнение на прости задачи	Работа или обучение под пряко наблюдение в структуриран контекст
Ниво 2	Основни практически знания в определена сфера на работа или обучение	Основни необходими познавателни и практически умения, при които се изисква използване на полезна информация за изпълнение на задачи и решаване на рутинни проблеми с помощта на прости правила и инструменти.	Работа или обучение под пряко наблюдение
Ниво 3	Знания за факти, принципи, процеси и общи концепции в определена сфера на работа или обучение	Набор от необходими познавателни и практически умения за изпълнение на задачи и решаване на проблеми чрез подбор и прилагане на основни методи и инструменти	Поемане на отговорности
Ниво 4	Теоретични знания в по-широк контекст в определена сфера на работа или обучение	Набор от необходими познавателни и практически умения за намиране на решения на конкретни проблеми в определена сфера на работа или обучение.	Способност за самоуправление според определени насоки в работен или учебен контекст, който обикновено е предвидим, но податлив на промени
Ниво 5	По-обемни специализирани, теоретични и практически знания в определена сфера на	Богат диапазон от необходими познавателни и практически умения за намиране на творчески решения на абстрактни проблеми	Задачи по управление и надзор в контекста на работни или учебни дейности, при които могат да възникнат непредвидими промени

	работа или обучение при същевременно осъзнаване на границите на тези знания		
1	2	3	4
Ниво 6	Задълбочени знания в сфера на работа или обучение, които изискват критично разбиране на теории и принципи	Напреднали умения, които показват талант за овладяване и новаторство, необходими за решаване на сложни и непредвидими проблеми в специализирана сфера на работа или обучение.	Управление дейности или технически и сложни професионални проекти, поемане на отговорности чрез вземане на решения в работен или непредвидим учебен контекст
Ниво 7	Високоспециализиран и знания, някои от които са водещи в конкретна работна група или изучаване като основа за оригинално мислене	Критично ниво на осведоменост по въпроси на знанието в конкретна област и в допирните точки между различни области.	Конкретни умения за решаване на проблеми в областта на проучването и изследването с оглед разработването на нови знания и процеси и при обединяването в едно цяло на знания от различни области
Ниво 8	Знания от по-напредналите предели на конкретна работна област или изучаване или в допирните точки между различни области	Умения и по-усъвършенствани и специализирани техники, особено в област, нуждаеща се от синтез и оценка за решаване на ключови проблеми при проучванията и/или иновациите за разширяване и предефиниране на знанията и на съществуващите професионални практики	Авторитетност, новаторство, самостоятелност, научна и професионална почтеност и траен ангажимент, постоянен и акредитиран респект към разработването на нови идеи или процеси в преддипломен работен контекст или изучаване, включително изследвания

Ключовите цели до 2020г за професионалното образование и обучение са:

1. Подобряване на качеството и осигуряване на професионално образование, съответстващо на регионалните икономически приоритети чрез реструктуриране на системата от професионални училища.

2. Създаване на възможности за добра професионална подготовка преди навлизане на пазара на труда:

- кариерно ориентиране;
- натрупване на практически опит и умения от учениците в реални условия.

3. Изграждане на ефективна национална система за външно оценяване на качеството на професионалното образование и обучение – концепция, нормативна уредба, институционално изграждане.

4. Въвеждане на система за поддържане и повишаване на квалификацията на учители и преподаватели в ПОО.

5. Подобряване на връзките на ПОО с бизнеса.

6. Създаване на възможности за признаване на неформално придобитите знания, умения и компетентности.

Подобряването на ефикасността на системите за професионално образование и обучение води до повишаване на възможностите за професионална реализация и до намаляване на социалното неравенство. Инвестирането в добре функциониращи системи за обучение през целия живот трябва да покрива недостига или липсата на умения, а системите за образование и обучение - да осигуряват придобиването на нови умения, необходими за новите работни места, които се очаква да бъдат създадени. Това ще гарантира подобряване на приспособимостта и възможностите за професионална и личностна реализация не само на трудово активните хора, но и на всички граждани.

References:

1. Detsentralizatsiya na uchilishtnoto obrazovanie v Bulgariya. Doklad, Institut „Otvoreno obshtestvo”, S., 2009.
2. Evropa 2020. Strategiya za inteligentni, ustoychivi i priobshchavashchi rastezh. Evropeyska komisiya, Bryuksel, 2010 <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/>
3. Evropeyskata kvalifikatsionna ramka za uchene prez tseliya zhivot (EKR). Evropeyska komisiya, Sluzhba za ofitsialni publikatsii na Evropeyskite obshtnosti, Lyuksemburg 2008.
4. Zaklyucheniya na Saveta na Evropa ot 22 may 2008 g. po otnoshenie na ucheneto na vazrastni – (2008).
5. Preporaka na Evropeyskiya parlament i na Saveta to 18 dekemvri 2006 g. za klyuchovi kompetentnosti za uchene prez tseliya zhivot (m. dekemvri 2006 g.), <http://ec.europa.eu/>.
7. Politika v oblastta na obrazovaniето na ES <http://www.europa.bg/>
6. Reshenie na Saveta i na predstaviteli na pravitelstvata na stranite chlenki na sreshtha sas Saveta za “po-dobro integrirane na orientiraneto prez tseliya zhivot v strategiite za uchene prez tseliya zhivot”; 21 noemvri 2008.
7. Saobshtenie ot konferentsiyata na evropeyskite ministri, koito otgovaryat za vissheto obrazovanie – Lyuven, 28-29 april 2009 g.
8. Velcheva, K. (2016): Obrazovatelni model na proektno-izsledovatelskata kompetentnost za studentite v tekhnologichnoto obuchenie (Educational model of the pro-research competence for the students in technological training). //Sbornik nauchni trudove ot putuvashchi seminar BELGRAD – LYUBLYANA – ITALIANSKA RIVIERA – ZAGREB. Inovatsii v obrazovaniето, Shumen, (pp. 308 – 315), ISBN 978-619-00-0477-6.

Vasil Vasilev
Assoc. prof. PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: v.vasilev@shu.bg